

PSIHOLOGIE SOCIALĂ

CURS

Prof.univ.dr. Alin GAVRELIUC

Departamentul de Psihologie

Facultatea de Sociologie și Psihologie

Universitatea de Vest din Timișoara

DRAMATURGIA SOCIALĂ

- **1. Lumea socială ca scenă sau recuperarea subiectivității**
- **2. Stigmatul ca joc social și simbolic**
- **3. Un exemplu extrem al puterii rolului – falsa închisoare**
- **4. "Viața ca o scenă" – despre omul ca ființă "scenică". Cazul "românesc"**

1. LUMEA SOCIALĂ CA SCENĂ SAU RECUPERAREA SUBIECTIVITĂȚII

- Metafora epistemologică a **aviatorului** (structuralismul) vs. Metafora **parașutistului** (fenomenologia).
- Exemplu instituțional: *Annales d'Histoire Economique et Sociale*

"RĂSCRUCEA" EPISTEMOLOGICĂ

- „*sociologia se află la o răscruce intelectuală*“ (Wallerstein, 1998, p. 21), autorul va evidenția criza și nevoia unui nou proiect: „noi nu ne aflăm în timpuri normale“, afirmase gânditorul la sfârșitul congresului mondial de sociologie pe care l-a patronat la Montreal.
- Întrucât există mai multe paradigme concurente, devine necesară o restructurare instituțională și intelectuală considerabilă, în care nu se mai poate supraviețui doar prin *braconaj* disciplinar, impunându-se o *reconstrucție transdisciplinară capabilă să depășească deconstrucția postmodernă*. Istoria mică, locală, personală devine, astfel, mai frecventabilă și mai fertilă în înțelesuri decât „marile narațiuni“, istoria cu I mare, globală, națională.

"RĂSCRUCEA" EPISTEMOLOGICĂ

- *personalitatea psiho-socială = privită mai puțin o sumă de trăsături stabile care se exprimă printr-o consistență comportamentală decontextualizată, cât un construct situațional, ce se pliază pe normativitatea clipei, pe înțelesurile atribuite situației de către actorii implicați în rol (Joule, Beauvois, 1997, p. 13).*

EXEMPLE DE "ISTORIE EXPERIMENTALĂ"

- K. Burke (2006), în *The Rhetoric of Hitler's Battle*
- - Sorin Alexandrescu, *Paradoxul român* (1998), prin inventarea unui personaj, *Scribul*, în conturarea portretului și epocii lui Antonescu,
- sau în cartea lui Dumitru Sandu, *Spațiul social al tranziției* (1999/2008), prin exersarea unei „lecturi“ analogice a tranziției (modelul exodului, al jocului de șah și al tratamentului bolnavului),
- -----
- toate tensionând raporturile convenționale dintre obiectul și subiectul social-istoric și *provocând* o cunoaștere *dezvrăjită* de determinările strict cantitative, într-un spațiu al relativismului (ipoteza e de preferat în locul certitudinii) și negocierii de sensuri (acum, când s-a proclamat deja *sfârșitul marilor narațiuni*).

2. STIGMATUL CA JOC SOCIAL ȘI SIMBOLIC

- *Erving Goffman - **Stigma. Notes on the Management of Spoiled Identity** (1969/2009)*
- *vedem ceea ce vrem să vedem în „celălalt“.*
- *structură de așteptare / C.*
- *”anticipated others”.*
- *identitate socială virtuală.*

TIPURI DE STIGMAT

- E. Goffman identifică trei tipuri de stigmat:
- — un **stigmat fizic** infirmizant, legat de monstruozițiile corpului;
- — un **stigmat caracterial**, asociat unui caracter deficient sau debil, caracterizat prin atribute alienante: pasiuni perverse, voință frântă, sindrom de dependență — de droguri, alcool sau euforizante, sau o sexualitate deviantă;
- — un **stigmat tribal**, cel mai complex și mai împovărat, datorat unei identități stîngenitoare, umilitoare chiar, impuse de apartenența la o anumită rasă, confesiune sau popor (bunăoară, atît de invocata și, cum vom vedea, deloc inocenta „povară de a fi român“).

STIGMA

- *ideologie a stigmatului* = progresive diferențieri, pentru a „ne proteja“ de „răul major reprezentat de cel proscris“.
- *scenariu ascuns.*
- *implacabilitatea discreditării*
  - *C* = Dacă ajunge să se autoperceapă și observă că un atribut negativ este deja dezvăluit și făcut public, resimte *discreditarea*, dacă interiorizează faptul că ceilalți actori semnificativi nu îi cunosc *încă* deficiența, trăiește gravul inconfort psihologic al celui *discreditabil*.

STIGMA

- *proteze simbolice.*
- stigmatizatul încearcă să-și explice sau să-și găsească justificări pentru ratările sale, *pregătindu-se cum se cuvine pentru a se rata.*
- *Conceptul central = **cîștig secundar** sau mijloace dezidentificatorii = care controlează informația socială relevantă despre sine.*

MECANISME DE "VALORIFICARE" A STIGMEI

- *individualizarea stigmatului,*
- *rerationalizarea stigmatului,*
- *hiperbolizarea realizărilor mărunte și diminuarea importanței marilor eșecuri.*
- -----
- *stigmatul este manipulat, intrînd într-un joc de putere ce urmează capilaritățile sociale, iar „normalul“ și „stigmatizatului“ reprezintă deseori roluri interschimbabile.*

EFFECTUL MATEI ÎN REȚELELE SOCIALE – R. K. MERTON

- Evanghelia după Matei (13: 12; 25: 28-30) - "*celui ce are i se va da și-i va prisosi, iar de la cel ce nu are, și ce are i se va lua*"
- cei care "au" un capital simbolic mai bogat (prestigiu, oportunități, vizibilitate, resurse, avere) societatea le va "da" și "mai mult", iar celor care "nu au" li se va "lua" și "ceea ce au"

// relevanța științifică / prestigiul / resursele

- **diferențele de avantaje și resurse inițiale modeste între "competitorii" de pe "piața științifică" se accentuează pas cu pas, pînă devin uriașe**, iar prestigiul simbolic se convertește în avantaj material și instituie adevărate "monopoluri" de "monumentalitate" și "relevanță" pentru cei care reușesc să capitalizeze aceste resurse (R. K. Merton – 1968 – *Science*) – **contrazice perspectiva scientometrică** = elementele cuantificabile produse de factorii de impact ai publicațiilor **NU pot estima în chip legitim progresul cunoașterii** (Merton, 1968; 1988; Larivière & Gingras, 2010; Rigney, 2010; Perc, 2014)
- Z. Nédá, L. Varga, și T. Biró (2018)
  - - **distribuirea prestigiului și "impactului"** articolelor publicate în fluxul științific internațional principal (precum *Web of Knowledge*), evaluate prin numărul citărilor, pot fi modelate printr-o **funcție foarte similară** cu cea care desemnează mecanismele "**creșterii popularității**" pe **Facebook** (de exemplu, prin numărul de **Like-uri** atrase)

3. UN EXEMPLU EXTREM AL PUTERII ROLULUI – FALSA ÎNCHISOARE

- P. Zimbardo - *ideea de personalitate ca și entitate situațională.*
- *Stanford University – ”gardieni” / ”deținuți”*
- =====
- *Naturațea rolurilor.*
- <http://www.zimbardo.com/>

PERSONALITATEA CA ȘI ENTITATE SITUAȚIONALĂ

- *important este rolul și scenariul pe care ni-l asumăm, și mai puțin ansamblul trăsăturilor „stabile“ de personalitate cu care suntem înzestrați, acestea din urmă pliindu-se adesea pe determinantele situației.*
- E. Goffman (1955/1967, p. 45): „natura umană universală nu este ceva foarte uman“ („*universal human nature is not a very human thing*“).

**"VIATA CA O SCENĂ" – DESPRE OMUL CA
FIINȚĂ "SCENICĂ". CAZUL "ROMÂNESC"**

PERSONALITATEA SITUAȚIONALĂ

- Tendința de subestimare a factorilor situaționali în explicarea a "ceea ce suntem" (P)
- P (i.e. dispozițiile P) creează comportamentele sociale = eroarea fundamentală de atribuire (nu vedem comportamentul "celuilalt" decât ca rezultatul propriei P/nu al presiunii situaționale).

PERSONALITATEA SITUAȚIONALĂ

- Experimentul falsei închisori – Philip Zimbardo (1971) ("prizonieri"/"gardieni") = Efectul Lucifer (2011).
- e suficient să percepi o situație ca "reală" pentru a te raporta la ea ca la o realitate / pe baza rolului "impus" (Axioma lui Thomas: "Dacă oamenii definesc situațiile ca reale, ele devin reale prin consecințele lor")
- Kurt Vonnegut – "*Be careful what you pretend to be, because you are what you pretend to be*"! -

PERSONALITATEA SITUAȚIONALĂ

- Evidență robustă a impactului exercitat de **ROLURI** asupra comportamentului
- rolurile = un set de expectații pentru un comportament "potrivit" care este asociat cu o anumită poziție socială într-un grup (mamă, coleg, profesor...)
- Testul TST (20) – Kuhn, McPartland = roluri
- Oamenii tind să se conformeze rolurilor ("*role-taking*") – expectații puternice privitoare la consistența comportamentală impusă de exigențele rolului / a NU asuma un rol = disonanță majoră între EU – CELALALT (v. fenomenul disonanței cognitive – L. Festinger)

EFICACITATEA ROLURILOR SOCIALE

- Indicii de rol (*role cues*) – pregnante / activează comportamentele ”așteptate”
- Teoria etichetării devianței (*labeling theory of deviance*) – ritualurile asociate cu comportamentele anti-sociale pot crea conduite convergente (v. ”prizonierii” și ”gardienii” – Zimbardo) – (i.e. = dacă profesorul mereu îți spune ”nu esti bun de nimic”, devii ...)
- ”Gîndirea urmează comportamentul” ... (“Oamenii creează situația sau situația creează omul”?)

PUTEREA ETICHETĂRII

- Experimentul Rosenhan – 1973 (**David Rosenhan** – *Science*, 179 (4070), 250-258) – ***On being sane in an insane place***
- *Ce se întâmplă când ești exact opusul rolului așteptat* = o critică severă a diagnosticării psihiatrice.
- Cît de mare e puterea situației?

EXPERIMENTUL ROSENHAN

- **Prima parte** presupunea folosirea unor voluntari sanatosi (Rosenhan însuși a participat la studiu) ce urmau sa simuleze halucinatii auditive (aud voci neclare: cuvinte de tip "gol", "golit") de scurta durata. Scopul lor era de a obtine internarea in 12 spitale de psihiatrie (de le unele scumpe, de elită / la unele rurale) din 5 state diferite. Dupa internarea lor, pseudopacientii au inceput sa se comporte normal si sa transmită medicilor ca nu mai au halucinatii. Personalul psihiatric nu a reusit sa identifice starea mentala reala a nici unuia dintre pseudopacienti. Din contra, se credea ca pseudopacientii prezinta simptomele unei boli mentale in plina desfasurare (doar câțiva alți bolnavi au identificat limpede "farsa" / nici un medic = *the insane are the best judges of insanity*). Unii dintre pseudopacienti au fost izolati luni in sir. Toti au fost fortati sa admita faptul ca au o boala mentala si sa fie de acord cu administrarea de medicamente antipsihotice = toate acestea facand parte din conditiile ce le-au fost impuse pentru a fi eliberati.
  - 11 au fost diagnosticați cu "schizofrenie" // administrare de antipsihotice / internare medie = 19 zile (7-52 zile) // toți externați cu "schizofrenie remisivă" (tot ce fac "pacienții" sunt un semn al bolii – de ex, faptul că nota în jurnal – patologie.../ biografiile pacienților – schimbate – pentru a se plia de diagnostic + dezumanizare severă (pacient = **obiect cu etichetă**)
- In cea de **a doua parte** a studiului (*follow-up*) s-a cerut personalului psihiatric dintr-un spital renumit (care era "la curent" cu rezultatele primului studiu) sa descopere prezenta unor pacienti "falsi", inexistenti, trimiși de Rosenhan ca și "complici". Personalul psihiatric a identificat "cu succes" un numar mare de pacienti normali ca fiind impostori (41 – impostori + 43 suspecti din totalul de 193). Concluzia studiului: "e clar ca in cadrul spitalelor psihiatrice nu putem distinge persoanele sanatoase de cele cu probleme", totodata ilustrand pericolele dezumanizarii si ale etichetarii, ce pot aparea in cadrul institutiilor psihiatrice.
- "Nebunia" este un construct – bazat pe instituționalizarea puterii – discreditarea și eliminarea "igienică" a indezirabililor (Foucault, 1994) + auto-confirmarea profetiilor (*self-fulfilling prophecy*).

"BUNUL SAMARITEAN" ȘI PUTEREA FACTORILOR SITUATIONALI ÎN SCENARIUL SOCIAL

- J. Darley și C. Bateson (1973), cu un titlu sugestiv: *De la Ierihon la Ierusalim. Un studiu asupra variabilelor situaționale și dispoziționale în comportamentul de ajutoare*
    - Evanghelia după Luca (10: 30-37) – bunul samaritean / și nu cei doi slujitori ai bisericii care se îndreptau spre Ierihon.
  - Seminarul Teologic din Princeton. 67 de studenți
    - T1 - Personalitate ("religiozitate")
- Model factorial 2 x 3
- VI 1– discurs – ("locuri de muncă" / "parabola bunului samaritean")
- VI 2 – nivelul grabei (stringentă / moderată / scăzută)
- VD – incidența ajutorării (în medie – 40%) // 63% - "puțin grăbiți", 45% - moderat, 10% "foarte grăbiți" // (29 % - "oportunități de carieră" , 53% - "argumentarea parabolei")
- "religiozitatea" NU corelează cu comportamentul prosocial.

ACTIVAREA SCENARIULUI ȘI RAPORTAREA OBIECTUALĂ

- Experimentul realizat de către Marina Abramović - expoziții personale organizată la Napoli, în Italia, sub titlul de "Rythm 0" (Richards, 2009)
  - 72 de obiecte, care pot fi "folosite asupra ei" = un trandafir, o pană, un parfum, o pâine, o sticlă de vin, un mănunchi de struguri, un borcan cu miere, ulei de măsline, un bici, foarfece, un bisturiu, o bară de metal, un pistol încărcat cu un glonț.
  - *"Pe masă sunt 72 de obiecte pe care oricine le poate folosi asupra mea după cum dorește. Acesta este un spectacol. Eu sunt obiectul. În acest interval îmi asum întreaga responsabilitate. Durata: 6 ore (de la 8 seara la 2 dimineața)"*
- **Spectacol live al ororii**
- după șase ore, Martina Abramović fusese complet dezbrăcată, umilită, batjocorită, cu spinii trandafirului înfipti în trup și la un pas să fie, efectiv, împușcată & **confruntarea cu "categoria" care redevine "om"**.
- **exigențele morale sunt funcționale, pentru cei mai mulți dintre oameni, atîta vreme cît putem percepe umanul în "celălalt"**.

BIAS-UL NEGATIV ASUPRA INTERPRETĂȚII SINELUI ÎN PSIHOLOGIA SOCIALĂ

- PsycINFO (APA) – negativitatea (ex., agresivitatea...) 10 x > pozitivitatea (ex., comportamentul prosocial)
- Angela Sabates – *Social Psychology in Christian Perspective: Exploring Human Condition* (2012)
  - Oamenii tind adesea să acționeze într-o manieră autogratifiantă (*self-serving manner*) = maximizarea avantajelor personale în raport cu "celălalt" (Campbell & Sedikides, 1999; Miller & Ross, 1975)

DAR

Oamenii au o nevoie irepresibilă de apartenență / conectivitate socială (Baumeister, 2015; Baumeister & Leary, 1995; Leary & Cox, 2007) – insuficient explorată în pozitivitatea ei => **psihologia pozitivă** (Seligman, 2005; Diener, 2016).

BIAS-UL NEGATIVITĂȚII ÎN INTERPRETAREA SINELUI

- Ed Diener (2016) = Psihologia pozitivă
- Nepoata sa (copil de 10 ani) l-a întrebat "*why you always talked about negative things (like depression)*"?
- Distincție între "**satisfacția în viață**" (*life satisfaction*) = evaluare cognitivă // "**fericire**" (*happiness*) = emoție.
- Datele atestă că nivelul veniturilor se află în relație cu "**satisfacția în viață**", dar *nu* și cu "**fericirea**" (i.e. "*In the US, incomes above \$70,000 don't make people any happier*").

PROFILUL TIP DOMINANT POST 89

- Bădărănizarea vieții publice
- Duplicitate expresivă
- Oportunism comportamental
- Anxietate & suspiciune generalizată / deficit de încredere interpersonală/instituțională
- ”Șmechereală” / contractualism precar

ROMÂNIA CA TERITORIU AL "CENUȘIULUI" POST-COMUNIST

- N. Djuvara – "ceea ce m-a frapat" – cenușul și întunecimea chipurilor oamenilor.
- " Am găsit un țăran îmbrăcat a la Mao Zedong. Am găsit o altă *mutră*, iertați-mi cuvântul, pentru românii din stradă. Cu toate că nu o duc mai rău decât pe vremea comuniștilor, românii nu sunt mulțumiți de viața lor, iar asta se întâmplă și pentru că există un alt raport între clasa politică și omul de rând. Din acest motiv, **s-a produs** o schimbare dramatică în mentalitatea românului: plecarea tinerilor fără a mai avea în gând să se întoarcă" (Djuvara, 2014).

CONVERSIUNEA SCENARIILOR SOCIALE (- /+)

- De la... la...
  - Asistențialism / angajare
  - Egoism / generozitate
  - Fatalism / responsabilitate
  - Suspiciune / încredere

Să ne asumăm scenariile care *sporesc* calitatea relațiilor interpersonale = cel mai bun predictor al "fericirii" (dincolo de toate condiționările posesivității = materiale/experiențiale) (Robert J. Waldinger – Harvard University, 2015)

